

مشركان به شهادت رسیدند.^۱ البته برخی نام ثابت را در زمره شهیدان احد ثبت نکرده‌اند.^۲ صحابه‌نگاران از شهادت برادر او رفاعه در این نبرد به دست خالد بن ولید گزارش داده‌اند.^۳ نیز از شهادت دو فرزند ثابت، سلمه و عمرو، به دست ابوسفیان و ضرار بن خطاب، برادر عمر، یاد کرده‌اند.^۴ برخی از اسلام آوردن عمرو در این نبرد و بشارت پیامبر به بهشتی بودن او گزارش داده‌اند.^۵ سلیم، دیگر فرزند ثابت، در جنگ‌های احد، خندق و حدیبیه حضور داشت و در غزوه خیبر (۷ق.) به شهادت رسید.^۶ ثابت را از رویان حدیث رسول خدا ﷺ دانسته‌اند.^۷

۴۱۵ق؛ انساب الاشراف: البلاذری (م. ۲۷۹ق.)، به کوشش زکار و زرکلی، بیروت، دار الفکر، ۴۱۷ق؛ تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر: الذهبی (م. ۷۴۸ق.)، به کوشش عمر عبدالسلام، بیروت، دار الكتاب العربی، ۴۱۰ق؛ تاریخ طبری (تاریخ الامم و الملوک): الطبری (م. ۳۱۰ق.)، به کوشش محمد ابوالفضل، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ رجال الطوسی: الطوسی (م. ۴۶۰ق.)، به کوشش قیومی، قم، نشر اسلامی، ۴۱۵ق؛ عیون الاثر: ابن سید الناس (م. ۷۳۴ق.)، بیروت، دار القلم، ۴۱۴ق؛ المغازی: الواقدی (م. ۲۰۷ق.)، به کوشش مارسدن جونز، بیروت، اعلمی، ۴۰۹ق.

عباس مهدیان

◀ منابع

الاستیعاب: ابن عبدالبر (م. ۴۶۳ق.)، به کوشش البجاوی، بیروت، دار الجیل، ۴۱۲ق؛ اسد الغابه: ابن اثیر (م. ۶۳۰ق.)، بیروت، دار الفکر، ۴۰۹ق؛ الاصابه: ابن حجر العسقلانی (م. ۸۵۲ق.)، به کوشش علی معوض و عادل عبدال موجود، بیروت، دار الکتب العلمیه،

۱. تاریخ طبری، ج ۲، ص ۵۳۰؛ اسد الغابه، ج ۱، ص ۲۸۰؛ الاصابه، ج ۱، ص ۵۱۴.
۲. المغازی، ج ۱، ص ۳۰۱؛ تاریخ الاسلام، ج ۲، ص ۲۰۱.
۳. الاستیعاب، ج ۲، ص ۵۰۱؛ اسد الغابه، ج ۲، ص ۸۱.
۴. المغازی، ج ۱، ص ۳۰۱؛ انساب الاشراف، ج ۱، ص ۳۲۸.
۵. الانساب الاشراف، ج ۱، ص ۳۲۵؛ تاریخ طبری، ج ۴، ص ۴۳۱؛ اسد الغابه، ج ۱، ص ۱۲۰.
۶. الاستیعاب، ج ۲، ص ۶۴۶؛ اسد الغابه، ج ۲، ص ۲۹۲.
۷. رجال الطوسی، ص ۳۱.

ثبیر: کوهی در شرق مکه نزدیک منا

ثبیر نام کوهی در شرق مکه و روبه‌روی غار حرا است که در امتداد منا قرار دارد. به سبب تعدد مکان‌های شناخته شده با این نام، این کوه به ثبیر الاثیره نیز شهرت دارد.^۸ در گذشت مردی از قبیله هُذَیل به نام «ثبیر» در این کوه^۹ را سبب نام‌گذاری آن دانسته‌اند. بازداشتن ثبیر از دیدار غار حراء و یا خورشید و تناسب آن با معنای لغوی ثبیر (بازداشتن و ایجاد مانع) از دیگر وجوه نام‌گذاری آن بیان

۸. اخبار مکه، از زرقی، ج ۲، ص ۲۷۸-۲۸۰؛ الجامع اللطیف، ص ۳۰۱-۳۰۲.
۹. السیره النبویه، ج ۱، ص ۲۷۳؛ معجم البلدان، ج ۲، ص ۷۳.

کوه شمرده شده که هنگام تجلی قدرت خداوند به درخواست قوم موسی، از هم پاشیده شدند.^{۱۰}

از طلب باران به دست عبدالمطلب بر بالای این کوه و اجابت آن گزارش داده‌اند.^{۱۱} نیز از لرزش این کوه هنگام صعود پیامبر ﷺ بر آن و دستور پیامبر به آرامش، گزارش نموده‌اند.^{۱۲} گویا عایشه روزهایی را در غاری در ثبیر بالاتر از مسجد کبش به اعتکاف مشغول بوده و بعدها مسجدی در آن مکان برایش ساخته‌اند.^{۱۳}

خالد بن عبدالله قسری، امیر مکه، به فرمان سلیمان بن عبدالملک (حک: ۹۶-۹۹ق.) با ساختن سدی در ثقبه در دامنه ثبیر، آب چشمه‌ای را با بهره‌گیری از آبراه‌هایی از مس، به مسجدالحرام رسانید که به برکه قسری* شهرت یافت.^{۱۴}

برای هفت مکان دیگر نیز نام ثبیر به کار رفته است که عبارتند از: ثبیر الزنج، ثبیر الاعرج، ثبیر الاحدب، ثبیر الخضراء، ثبیر

شده است.^۱ بخشی از کوه ثبیر به کوه رَحْم مشهور است. علت این شهرت، نشستن پرنده‌هایی به همین نام در شامگاهان بر این کوه یاد شده است.^۲ برخی از محققان «رحم» را نام امروزی ثبیر دانسته‌اند.^۳ ثبیر را از مکان‌های استجاب دعا دانسته‌اند.^۴

بر پایه برخی گزارش‌ها، ثبیر همان کوهی است که ابراهیم علیه السلام اسماعیل را برای قربانی کردن در راه خدا به آن جا برد و سپس خداوند قوچی برای قربانی کردن فرستاد.^۵ بعدها در دامنه این کوه، مسجدی به نام مسجد کبش (قوچ) به یادبود این رویداد ساختند.^۶ به گزارشی، هنگامی که ابراهیم علیه السلام بنای کعبه را با سنگ‌هایی از این کوه^۷ به پایان برد، بر فراز آن ایستاد و مردم را به حج‌گزاری فراخواند.^۸ بعدها قریش نیز در بازسازی کعبه (۵ پیش از بعثت) از سنگ‌های این کوه استفاده کردند.^۹ در برخی روایت‌ها، ثبیر یکی از شش قطعه

۱. معجم البلدان، ج ۱، ص ۹۰؛ البدایة و النهایه، ج ۵، ص ۱۸۳.

۲. التاريخ التویم، ج ۲، ص ۴۰۰.

۳. معجم المعالم الجغرافیه، ص ۷۱.

۴. العقد الثمین، ج ۱، ص ۲۶۶؛ الجامع اللطیف، ص ۳۰۱.

۵. علل الشرائع، ج ۲، ص ۵۶۲؛ شفاء الغرام، ج ۱، ص ۳۴۹، ۳۷۲؛

الاعلام باعلام بیت الله الحرام، ص ۷۱-۷۲.

۶. اخبار مکه، از زرقی، ج ۲، ص ۱۷۵؛ اخبار مکه، فاکهی، ج ۴،

ص ۱۸.

۷. التاريخ التویم، ج ۲، ص ۴۷۸.

۸. الاعلام باعلام بیت الله الحرام، ص ۶۹؛ تحفة الکرام، ص ۹۴.

۹. لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۳۳۱؛ التاريخ التویم، ج ۳، ص ۳۹.

۱۰. الاعلام باعلام بیت الله الحرام، ص ۱۱؛ معجم البلدان، ج ۲،

ص ۷۳.

۱۱. تاریخ سیستان، ص ۵۳.

۱۲. معجم ما استعجم، ج ۱، ص ۳۳۶؛ تاریخ دمشق، ج ۳۹، ص ۳۳۷؛

نک: بحار الانوار، ج ۱۹، ص ۷۰.

۱۳. الجامع اللطیف، ص ۲۹۲؛ تحصیل المرام، ج ۱، ص ۵۱۳؛ نک:

اخبار مکه، فاکهی، ج ۲، ص ۱۵۰.

۱۴. اخبار مکه، از زرقی، ج ۲، ص ۱۰۷؛ اخبار مکه، فاکهی، ج ۳،

ص ۱۴۹.

النصع، ثبیر غیناء در مکه، و ثبیر دیگرى در مُزینة.^۱ نام ثبیر در سروده‌های شاعران عرب و فارسى گوی به کار رفته است.^۲ همچنین این واژه به عنوان نمادى از عظمت و افزونى در روایات متعدد به کار رفته است.^۳

◀ منابع

اخبار مکه: الازرقى (م. ۲۴۸ق.)، به كوشش رشدی الصالح، مکه، مكتبة الثقافة، ۱۴۱۵ق؛ اخبار مکه: الفاكهی (م. ۲۷۹ق.)، به كوشش ابن دهيش، بيروت، دار خضر، ۱۴۱۴ق؛ الاعلام باعلام بيت الله الحرام: محمد بن احمد النهروالى (م. ۹۹۰ق.)، به كوشش على محمد، قاهره، مكتبة الثقافة الدينيه، ۱۴۲۵ق؛ بحار الانوار: المجلسى (م. ۱۱۱۰ق.)، بيروت، دار احياء التراث العربى، ۱۴۰۳ق؛ البداية و النهايه: ابن كثير (م. ۷۷۴ق.)، بيروت، مكتبة المعارف؛ التاريخ القويم: محمد طاهر الكردى، به كوشش ابن دهيش، بيروت، دار خضر، ۱۴۲۰ق؛ تاريخ سيستان: مؤلف ناشناخته، به كوشش محمد تقى بهار، تهران، پديده خاور، ۱۳۶۶ش؛ تاريخ مدينة دمشق: ابن عساكر (م. ۵۷۱ق.)، به كوشش على شبرى، بيروت، دار الفكر، ۱۴۱۵ق؛ تحصيل المرام: محمد بن احمد الصباغ (م. ۱۳۲۱ق.)، به كوشش ابن دهيش، ۱۴۲۴ق؛ تحفة الكرام: السيد محمد مهدى بحر

العلوم (م. ۱۲۱۲ق.)، به كوشش الجلالى و الغفورى، مشعر، ۱۴۲۵ق؛ التفسير المنسوب الى الامام العسكرى عليه السلام: به كوشش ابطحى، قم، مدرسه امام مهدى عليه السلام، ۱۴۰۹ق؛ جامع الاخبار: محمد بن محمد الشعيرى (م. قرن ۶ق.)، بيروت، اعلمى، ۱۴۰۶ق؛ الجامع اللطيف: محمد ابن ظهيره (م. ۹۸۶ق.)، به كوشش على عمر، قاهره، مكتبة الثقافة الدينيه، ۱۴۲۳ق؛ حج در آيينه شعر فارسى: محمد شجاعى، تهران، مشعر، ۱۳۸۸ش؛ السيرة النبويه: ابن هشام (م. ۲۱۳ق./۲۱۸ق.)، به كوشش السقاء و ديگران، بيروت، دار المعرفه؛ شفاء الغرام: محمد الفأسى (م. ۸۳۲ق.)، به كوشش گروهى از علما، بيروت، دار الكتب العلميه، ۱۴۲۱ق؛ العقد الحسينى: حسين بن عبدالصمد العالمى (م. ۹۸۴ق.)، به كوشش المدرسى، يزد، گلبهار؛ علل الشرائع: الصدوق (م. ۳۸۱ق.)، به كوشش بحر العلوم، نجف، المكتبة الحيدريه، ۱۳۸۵ق؛ عمدة القارى: العينى (م. ۸۵۵ق.)، بيروت، دار احياء التراث العربى؛ معجم البلدان: ياقوت الحموى (م. ۶۲۶ق.)، بيروت، دار صادر، ۱۹۹۵م؛ معجم ما استعجم: عبدالله البكرى (م. ۴۸۷ق.)، به كوشش السقاء، بيروت، عالم الكتب، ۱۴۰۳ق؛ معجم المعالم الجغرافيه: عاتق بن غيث البلادى (م. ۴۳۱ق.)، مکه، دار مکه، ۱۴۰۲ق؛ من لا يحضره الفقيه: الصدوق (م. ۳۸۱ق.)، به كوشش غفارى، قم، نشر اسلامى، ۱۴۰۴ق؛ وسائل الشيعه: الحر العالمى (م. ۱۱۰۴ق.)، قم، آل البيت عليهم السلام، ۱۴۱۲ق.

على حسنخانى

۱. الجامع اللطيف، ص ۳۰۲؛ عمدة القارى، ج ۹، ص ۲۶۲؛ بحار الانوار، ج ۵۷، ص ۱۱۹.
 ۲. جميع دواوين الشعر العربى، ج ۳، ص ۱۶۷، ۱۷۴، ۲۰۱؛ ج ۸، ص ۱۲۹، ۲۹۴، ۳۵۶؛ حج در آيينه شعر فارسى، ص ۱۷۲.
 ۳. تفسير منسوب به امام عسكرى، ص ۱۳، ۱۷؛ جامع الاخبار، ص ۴۱؛ وسائل الشيعه، ج ۶، ص ۱۷۵.